



**УКРАЇНА:
РІК ПІСЛЯ
МАЙДАНУ—
З ПРАВОСУДДЯМ
ЗАТЯГУЮТЬ,
У ПРАВОСУДДІ
ВІДМОВЛЯЮТЬ**

**AMNESTY
INTERNATIONAL**



ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
МЕТОДОЛОГІЯ.....	5
ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОТЕСТИ.....	6
ПЕРШІ ПОБИТТЯ ЄВРОМАЙДАНУ	7
ВУЛИЦЯ БАНКОВА.....	7
ВУЛИЦЯ ГРУШЕВСЬКОГО	8
ПРОБЛЕМНІ ТА ЗАТЯГНУТІ РОЗСЛІДУВАННЯ	10
БРАК КООРДИНАЦІЇ	10
БРАК СПРОМОЖНОСТІ.....	11
НЕСПРОМОЖНІСТЬ ЗБЕРЕГТИ КЛЮЧОВІ ДОКАЗИ	11
ВІДМОВА ПОСАДОВЦІВ СПІВПРАЦЮВАТИ ЗІ СЛІДСТВОМ	11
ВИСНОВКИ.....	13
РЕКОМЕНДАЦІЇ	13

ВСТУП

У той час, як потерпілі та родичі загиблих і постраждалих у ході протестів Євромайдану в Україні готуються відзначити першу річницю кривавого фіналу протестів, винні у порушеннях прав людини під час Євромайдану продовжують залишатися майже повністю безкарними.

Події, що почалися в листопаді 2013 року як мирний протест, переросли у серію насильницьких і часто смертоносних зіткнень між протестуючими і співробітниками правоохоронних органів. За даними Міністерства охорони здоров'я, на кінець протестів Євромайдану в лютому 2014 року 106 осіб були вбиті або померли у зв'язку з подіями Євромайдану¹. Генпрокуратура повідомила у листопаді 2014 року, що під час подій Євромайдану принаймні 77 осіб померли у Києві, а більшість з них були вбиті з вогнепальної зброї². Ініціатива «Євромайдан SOS» стверджує, що під час протестів загинув 81 демонстрант (у тому числі четверо за межами Києва) і ще 14 померли від причин, безпосередньо пов'язаних з протестами (у тому числі двоє за межами Києва). У той же час, 13 міліціонерів загинули на місці протестів і ще четверо згодом померли у результаті травм, отриманих під час демонстрацій³. Офіційних даних щодо поранених не існує, але, за оцінками «Євромайдан SOS», принаймні 1000 людей були серйозно поранені.

Після усунення від влади Президента Віктора Януковича наступні уряди неодноразово заявляли про свою рішучість домогтися ефективного розслідування подій Євромайдану і притягти до відповідальності співробітників правоохоронних органів, винних у порушеннях прав людини⁴. 12 листопада 2014 року Президент України Петро Порошенко розкритикував затримки у розслідуваннях на зустрічі з Міністром внутрішніх справ Арсеном Аваковим і генеральним Прокурором Віталієм Яремою і заявив: «Суспільство має знати, що влада сьогодні діє ефективно, і ті, хто вчинив злочин, вже опинилися або опиняться на лаві підсудних»⁵. Для переважної більшості жертв порушень прав людини під час Євромайдану ці обіцянки ризикують стати порожніми.

У відповідь на протести громадськості, що розпочалися після першого випадку застосування надмірної сили щодо мирних демонстрантів 30 листопада 2013 року, три високопосадовці були звільнені, але кримінальні справи стосовно них були закриті відповідно до першого закону про «амністію», прийнятого у грудні 2013 року. Протягом подальших трьох місяців протестів жодних розслідувань не проводилось і ніхто не був покараний⁶.

¹ Прес-служба МОЗ України, «Інформація про постраждалих під час масових акцій у Києві та у регіонах України станом на 06.00 год. 14 квітня 2014 року», 14.04.2014, доступно за посиланням http://www.moz.gov.ua/ua/portal/pre_20140414_b.html.

² Оксана Котляренко, «ГПУ рассказала, сколько людей погибло на Майдане», Комсомольская правда в Украине, 19.11.2014, доступно за посиланням <http://kp.ua/politics/478935-hpu-rasskazala-skolko-luidei-pohyblo-na-maidane>.

³ Євромайдан SOS, «Список осіб, які загинули під час протестних акцій в Україні», доступно за посиланням <http://euromaidansos.org/uk/node/73>.

⁴ Нова влада у Києві також запевняла міжнародних партнерів України, що події Євромайдану будуть ефективно розслідувані, а винні притягнуті до відповідальності при справедливому судовому розгляді. 9 квітня 2014 року за ініціативи Генерального секретаря Ради Європи була створена Міжнародна дорадча група. Група отримала мандат на встановлення відповідності розслідування усім вимогам Європейської конвенції про права людини і прецедентного права Європейського суду з прав людини. Остаточна доповідь про хід розслідування мала бути представлена Групою на початку 2015 року, але на момент цієї публікації ще не була оприлюднена. У 2014 році Група неодноразово стикалася з затримками з боку деяких українських відомств і їх нездатністю надати запитувану інформацію і, таким чином, тримати її в курсі розслідування і конкретних дій. Див. заяву Міжнародної дорадчої групи з нагоди першої річниці подій на Майдані 30 листопада 2013 року, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c97cd>.

⁵ ТСН, «В милиции выяснили, как именно убили Нигояна, Жизневского и Сенюка», 3.11.2014, доступно за посиланням <http://ru.tsn.ua/politika/v-milicii-vyyasnili-kak-imenno-ubili-nigoyana-zhiznevskogo-i-senika-347080.html>.

⁶ Це різко контрастує з реакцією влади на акції протесту в цей же період; було швидко порушено

До кінця 2014 року влада повідомила про кілька арештів у зв'язку з подіями Євромайдану. Зокрема, було заявлено про деякий прогрес у розслідуванні вбивств, скоєних в останні дні акцій протесту. Влада стверджує, що більшість вбитих беззбройних людей загинули від рук озброєних людей в масках, яких ідентифікували як колишніх співробітників підрозділу міліції особливого призначення «Беркут» (на даний момент розпущений). Голова Служби безпеки України Валентин Наливайченко заявив у листопаді, що у зв'язку з вбивствами демонстрантів у Києві було заарештовано 16 колишніх співробітників «Беркута» і п'ять старших посадових осіб СБУ. В дійсності, він мав на увазі арешти, здійснені ще у березні і квітні 2014 року⁷. Тільки троє з арештованих були залишені під вартою, один з яких пізніше був звільнений під підписку про невиїзд та переходується від правосуддя⁸. Справа проти двох інших колишніх співробітників «Беркута» була передана на розгляд до суду.

На сьогоднішній день тільки в одному випадку жорстокого поводження винесено обвинувальний вирок. 28 травня 2014 року двоє співробітників правоохоронних органів, обидва призовники внутрішніх військ низького рангу, отримали умовні вироки у три і два роки за «перевищення влади або службових повноважень» (стаття 365 Кримінального кодексу) за жорстоке поводження над Михайлом Гаврилюком 22 січня 2014 року. На викладеному в мережу Інтернет відеозаписі видно, як Михайла Гаврилюка змусили стояти голим на очах у десятки співробітників внутрішніх військ і спецпризначенців при температурі нижче нуля. Багато з них знущаються над ним, змушуючи позувати для знімків, перш ніж заштовхати його в автобус. Однак, більше ніхто не був ідентифікований і притягнутий до відповідальності по цій справі. Amnesty International невідомо про жоден інший обвинувальний висновок через жорстоке поводження і катування, незважаючи на значну кількість і різноманіття таких порушень.

Величезний обсяг інцидентів, складність розслідування ймовірної кримінальної відповідальності колишнього політичного керівництва і нез'ясовані обставини багатьох випадків стрілянини у протестуючих і працівників міліції є ускладнюючими факторами. Треба визнати, що кількість слідчих, призначених для розслідування порушень під час Євромайдану, істотно збільшилося за минулий рік. Однак, фактично правосуддя здійснюється вкрай повільно, особливо у справах жертв жорстокого поводження і катувань, факти та індивідуальна відповідальність за які, повинні, в багатьох випадках, полегшити проведення сумлінного розслідування.

Багато з причин цих затримок відображають усталену культуру безкарності за міліцейське свавілля в Україні та укорінені недоліки в органах, що відповідають за відповідні розслідування та порушення справ. Порушення зі сторони працівників міліції істотно посилили протести на Євромайдані. Заклики покінчити з ними, а також з безкарністю співробітників правоохоронних органів, були серед вимог демонстрантів. Нинішня влада повинна продемонструвати свою прихильність до виконання цих вимог та зобов'язань щодо розслідування порушень прав людини з боку співробітників правоохоронних органів з подальшим притягненням винних до відповідальності. У контексті здійснення широкомасштабних реформ, запропонованих владою, пріоритет повинен бути відданий зміцненню незалежності та ефективності установ, що відповідають за такі розслідування.

адміністративні та кримінальні справи стосовно протестуючих, обвинувачених міліцією у насильстві, однак ці справи також були припинені після трьох законів про амністію, прийнятих протягом Євромайдану. Останній, прийнятий у січні 2014 року, замінив перші три і на сьогодні залишається в силі. У ньому подається довгий список статей Кримінального кодексу України, на які розповсюджується амністія, але він не включає статті, які застосовувались би щодо вбивств, тортур і жорстокого поводження з протестуючими з боку співробітників правоохоронних органів.

⁷ Преступности НЕТ, «Глава СБУ сыграл на публику и зависил заслуги своего ведомства в розыске виновников расстрелов на Майдане», 18.11.2014, доступно за посиланням <https://news.pn.ru/criminal/118787>.

⁸ Після цього Генпрокуратура порушила кримінальну справу проти судді за прийняття завідома неправосудного рішення.

МЕТОДОЛОГІЯ

У грудні 2014 року і січні 2015 Amnesty International проаналізувала перебіг справ 11 жертв незаконного застосування сили з боку міліції під час протестів на Євромайдані. Організація здійснює моніторинг цих справ з тих пір, коли відповідні інциденти мали місце, і періодично робить запити до влади на оновлену інформацію про хід справ 9-ти. Дослідники Amnesty International також зустрілися зі всіма жертвами, чиї випадки описані далі, та з деякими з їх адвокатів. Всі ці випадки пов'язані з травмами, часто серйозними, завданими в результаті жорстокого поводження міліції, у період перед останніми днями протестів. Представники Amnesty International також провели розмову зі старшим слідчим Генеральної прокуратури, представниками громадянського суспільства та правозахисниками, які активно документували порушення під час протестів і прагнули підтримувати деяких жертв. Всі вони висловили глибоке розчарування у зв'язку з затягуванням розслідувань і відсутністю інформації про прогрес у справах, яку надає слідство.

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОТЕСТИ

Між 21 листопада 2013 і 22 лютого 2014 року сотні тисяч людей взяли участь в акціях протесту на Майдані Незалежності у центрі Києва та інших містах України. Протести були викликані повідомленням уряду про припинення підготовки до підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС) всього за кілька днів до запланованої дати підписання Угоди.

Протестувальники встановили намети на Майдані Незалежності в рамках мирного протесту, який пізніше назвали "Євромайдан". У ніч з 29 на 30 листопада 2013 року міліція силою розігнала групу близько 200 протестувальників, в основному студентів. Через день тисячі людей прийшли на площу, і протест почав набирати обертів. Те, що почалося як протест проти політики уряду щодо ЄС, перетворилося на протест проти самого уряду.

Хвиля насильства з боку міліції спровокувала зростання протесту: учасники Євромайдану зайняли Майдан Незалежності і декілька прилеглих будівель. Сутички траплялися іноді між правоохоронцями та бойовицю меншістю, яка іноді мала намір прорвати міліцейські кордони та дістатися парламенту і будівлі Адміністрації Президента. Насильство неодноразово зростало, коли міліція намагалася прибрати протестувальників з центральної частини Києва, демонстранти зводили барикади, а організована меншість палила автомобільні шини, кидаючи каміння та інші предмети, і застосовуючи кийки, бейсбольні битки тощо у протистоянні з міліцією. Деякі з них були озброєні мисливською та іншою вогнепальною зброєю. Насильство досягло піку 18-20 лютого 2014 року.

У той час, як більша частина насильства залишається погано поясненою до сьогодні, в тому числі розстріл як міліціонерів, так і демонстрантів в останні дні акції протесту, немає жодних сумнівів, що співробітники правоохоронних органів неодноразово використовували надмірну і свавільну силу проти мирних демонстрантів, що через місяці і дні призвело до кривавого фіналу.

1 грудня 2013 року відбулося силове протистояння між групою протестувальників і «Беркутом» на вулиці Банковій біля будівлі Адміністрації Президента. 19 січня 2014 року після прийняття парламентом репресивних законів, група протестуючих рушила в напрямку парламенту, де відбулося силове протистояння між демонстрантами і «Беркутом» на вул. Грушевського. Сутички поновлювались час від часу протягом наступного місяця.

Реакція міліції на протести ставала все більш жорстокою та агресивною. Перший протестуючий, що загинув – 21-річний Сергій Нігоян. Він був убитий на вул. Грушевського 22 січня 2014 року, на наступний день після набрання чинності нових законів України, що обмежували свободу зібрань. Він був застрелений чотирма пострілами, у тому числі в область голови та шиї. Міністерство внутрішніх справ заперечує, що силовики, які перебували під його командуванням, в цей день використовували бойові патрони.⁹

18 лютого 2014 відбулося загострення ситуації, рівень насильства стрімко збільшився. Після окремих ранкових сутичок між протестувальниками та міліцією влада зробила безпрецедентну на той час спробу силою розігнати протестувальників з центральних вулиць Києва, і сутички переросли у масові зіткнення. Пострілами з вогнепальної зброї того дня було убито аж 25 демонстрантів.¹¹ Будинок профспілок, що був зайнятий протестувальниками і використовувався в якості тимчасового госпіталю, згорів унаслідок ймовірного, але не підтвердженого підпалу, забравши життя досі невідомої кількості поранених.

Насильство, що призводило до смертей та тисяч травм, продовжувалося і 19 та 20 лютого. 21 лютого за посередництвом міністрів закордонних справ Німеччини та Польщі, між президентом Віктором Януковичем та представниками опозиції була підписана угода, якою, серед іншого, встановлювалося проведення дострокових виборів, проте 22 лютого Віктор Янукович таємно покинув країну, в результаті чого його було усунуто з посади рішенням парламенту. 22 лютого Верховна Рада призначила виконуючого обов'язки Президента, тимчасовий уряд та дату проведення виборів президента – 25 травня.

⁹Детальніше див. ТСН "Вмилициивыяснили, какименноубилиНигояна, ЖизневскогоиСеника", 3 лютого 2014, доступно за посиланням <http://ru.tsn.ua/politika/v-milicii-vvyasnili-kak-imenno-ubili-nigoyana-zhiznevskogo-i-senika-347080.html>.

СПРАВИ

Одинадцять справ, що задокументовані нижче, складають лише невелику вибірку зі всіх інцидентів, пов'язаних з надмірним або свавільним використанням сили правоохоронними органами в ході протестів під час Євромайдану. Майже в усіх випадках постраждали були спочатку затримані і допитані в якості підозрюваних. Провадження у справах проти них були закриті внаслідок успішного прийняття низки законів про «амністію». Розслідування ж по факту їх власних скарг були разюче повільними і лише чотири особи були допитані в якості потерпілих. Жодному з них не було повідомлено про будь-які зміни в їхніх справах з моменту подання скарг.

ПЕРШІ ПОБИТТЯ ЄВРОМАЙДАНУ

У ніч з 29 на 30 листопада під час жорстокого розгону мирного протесту у відеоматеріалах було зафіксовано, що працівники міліції кийками та ногами били протестувальників, які не чинили опору. На деяких кадрах видно, що працівники міліції переслідували чоловіків та жінок, щоб завдати їм ударів.¹²

58-річний Ігор Сіренко був одним з тих, на кого напав «Беркут». Коли чоловік виконував національний гімн України; йому було завдано численних ударів. Співробітники міліції допитали його на вулиці безпосередньо після його затримання, після чого чоловік не з'являвся на допити, куди його викликали протягом всього періоду Євромайдану, побоюючись, що отримана інформація може бути використана проти нього. 1 грудня він самостійно оплатив судово-медичну експертизу, висновок з якої прикріпив до скарги, яку він подав до Генеральної Прокуратури особисто. З того часу він не отримував жодної інформації про хід розслідування його справи. У лютому 2014 він подав заяву до Європейського суду з прав людини.

ВУЛИЦЯ БАНКОВА

Щонайменше 50 бійців спецпідрозділу «Беркут» та сотні протестувальників були травмовані 1 грудня 2013 року в ході сутичок на Банковій між співробітниками правоохоронних органів та протестувальниками, у тому числі невеликою групою агресивно налаштованих протестувальників. Того дня в центрі Києва відбувався багатотисячний протест, що засуджував жорстокий розгін мирного зібрання напередодні вночі. Протест мав мирний характер. Попри це, невелика група протестувальників на вулиці Банковій (на якій розташована адміністрація Президента) вдавалася до насильства. Відеоматеріали зафіксували декількох осіб, що рухалися на тракторі до кордону міліції та зупинилися перед ним.¹³ Деякі чоловіки, що стояли перед переважно мирним натовпом жбурляли каміння в правоохоронців, використовували важкі ланцюги і палиці. Міліція атакувала натовп декілька разів, невибірково спрямовуючи свої удари на протестувальників, які втікали. Деяких з тих, хто падав на землю або ж перебував в оточенні міліції, правоохоронці неодноразово били кийками чи ногами, незважаючи на те, що протестувальники не чинили жодного опору.¹⁴

Дев'ять осіб було затримано бійцями «Беркуту» після зіткнень на Банковій та звинувачено в «організації масових заворушень» –злочині, що тягне за собою покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 8 років. 3 грудня дев'ятеро осіб постали перед судом, який відразу ж надав дозвіл на їх утримання під вартою, хоча самі особи заперечували висунуті проти них звинувачення, а у суді не було наведено жодного доказу (судді фактично не вимагали їх) того, що саме ці особи застосовували насильство. Усі, окрім однієї особи, були доставлені у лікарню після завершення слухань про застосування запобіжного заходу. Декілька осіб уже були в лікарні після затримання та перед слуханнями з приводу утримання під вартою. Тільки 6 грудня в результаті громадського обурення та подання їхніми адвокатами скарг, ці люди, разом відомі як «в'язні Банкової», були визнані потерпілими від жорстокого поводження з боку правоохоронців, а кримінальні провадження проти невстановлених бійців «Беркуту» були відкриті. Тим не менше, жодного бійця спецпідрозділу навіть не було визнано підозрюваним, а «в'язні Банкової» залишались під вартою до середини грудня, а один з них – до початку січня. Висунуті проти них звинувачення були зняті відповідно до прийнятого закону про «амністію», який також поширювався і на посадових осіб, які неправомірно застосовували силу щодо протестувальників. Amnesty International опитала вісьмох «в'язнів Банкової». Четверо з них підтвердили, що з ними була проведена судово-медична експертиза незабаром після їх затримання, а ще четверо – що вони були допитані як потерпілі протягом періоду з травня по жовтень 2014 року. Щонайменше двоє осіб подали відповідальним

за розслідування органам влади відео-докази, а інші – фото-докази катувань або інших видів жорстокого поводження з ними. На час написання цього матеріалу жодній з осіб не було повідомлено про будь-який прогрес у розслідуванні їхніх скарг на катування та інші види жорстокого поводження. Наведена інформація базується на інтерв'ю з ними та їх адвокатами.

39-річний Юрій Болотов отримав тілесні ушкодження внаслідок побиття бійцями «Беркуту». Він пройшов медичне обстеження незабаром після цього, але його ніколи не допитували слідчі з приводу його скарги.

45-річний Валерій Гарагуц був побитий правоохоронцями в той час, як намагався перев'язати голову іншому травмованому протестувальнику. Його ж травми були засвідчені в лікарні. Особами, відповідальними за розслідування, він допитувався двічі – у Києві та Дніпропетровську, але обидва рази – як підозрюваний, але не як жертва злочину. Жодного разу його не опитували з моменту отримання ним результатів судово-медичної експертизи.¹⁰

У 38-річного **Владислава Загоровка** були зламані ребра, а також сталося відшарування сітківки в результаті побоїв з боку працівників міліції. Він був допитаний один раз слідчими щодо його скарги, влітку 2014 року, і був інформований про те, що судово-медичні експерти отримали медичні звіти про його травми від чотирьох лікарень.

Сергій Нужненко, якому 31 рік, отримав струс мозку і численні забої в результаті побоїв з боку міліції. Через чотири дні після отримання травм його оглянув судово-медичний експерт, але Сергія так і проінформували про результати експертизи. Він надав слідству відеозапис побиття, але до цього часу його допитували з зв'язку з його скаргою.

32-річного **Олександра Остащенка** змушували стояти на колінах і били кийками. Він отримав струс мозку, синці та переломи пальців, як було задокументовано в лікарні. Він назвав свідків побиття, відео з його побиття є широко доступним, але слідчі так і не опитали його.

27-річного **Єгора Превіра** змусили лежати на землі протягом двох годин на морозі перед будівлею Адміністрації Президента, під час чого його жорстоко били. Він був допитаний слідчим в якості підозрюваного і оглянутий лікарем в лікарні незабаром після події, проте його ніколи не опитували як потерпілого.

41-річного **Геннадія Черевка** побили працівники «Беркуту», які пробігали поруч, в той час як він намагався покинути місце сутичок. Його права рука була зламана, а його тіло і голова були в синцях. Він пройшов медичний огляд і допитаний в якості підозрюваного слідчим у лікарні, але відтоді органи слідства жодного разу з ним не зв'язувались. Він подав запит про надання інформації в травні 2014, і отримав відповідь тільки про те, що його справа розслідується.

51-річна **Ірина Рабченко** також отримала травми від рук міліції на Банковій, та, на відміну від решти, не була затримана. Її вдарив гумовою палицею в обличчя працівник Беркуту, що пробігав повз. В результаті травми голови, Ірина втратила зір на одне око. Жінка спостерігала за подіями на Банковій з сусідньої вулиці (Інститутська), коли на неї напали. Хоча Ірина зверталась за медичною допомогою після інциденту, а її травми зафіксовані лікарями, її матеріали досі не були передані на судово-медичну експертизу. Вона єдина з числа опитаних Amnesty International, кого повторно допитали (допит відбувся через 10 місяців після події). Ірина досі не знає про стан розслідування її справи, а її адвокат на свої запити так і не отримав відповіді.

ВУЛИЦЯ ГРУШЕВСЬКОГО

20 січня 2014 року на вул. Грушевського конфлікт в рамках Євромайдану значно загострився. Протестувальники кидали коктейлі Молотова та каміння у працівників міліції, на що ті застосовували надмірні заходи у вигляді світло-шумових гранат та гумових куль з метою завдати серйозні травми. Наприклад, час вибуху гранат спеціально вираховувався таким чином, щоб уламки пошкодили обличчя протестувальників.

¹³ Наприклад, див <https://www.youtube.com/watch?v=xWcBQU0u0w8>

¹⁴ Наприклад, див <https://www.youtube.com/watch?v=4hJeGFuV7yE>, зокрема, епізоди, починаючи з хв. 1:35 і хв. 4:20

23-річний **Владислав Цілицький** був одним з тих, хто виліз на колонаду стадіону Динамо. Працівники Беркуту наказали йому лежати, згодом побили та відтягнули до міліцейської машини, що знаходилась за шеренгою міліціонерів. На відео, викладеному в мережі інтернет, видно, як працівник Беркуту б'є Владислава на вершині колонади, а потім непритомного відтягують до машини. Хлопець розповів АмнестіІнтернешинал, що перед втратою свідомості пам'ятає, як силовик тягнув його за губи, розприскував перцевий спрей на геніталії, що викликало сильний біль. Він подав скаргу на жорстоке поводження, проте жодних допитів чи судово-медичних експертиз не було проведено. На момент виходу звіту, жодних зрушень у справі Владислава не було.

27-річний **Михайло Нискогуз** знімав події на Грушевського 20 січня, коли його затримали працівники міліції. Разом з іншими потерпими, його змусили пройти через так званий коридор, вибудований працівниками міліції, які били його з обох боків. Згодом, кілька міліціонерів відтягли його до парку, де зняли з нього верхній одяг при температурі мінус 20 градусів. Продовжуючи бити хлопця, працівники міліції змушували Михайла співати патріотичні пісні. Він отримав перелом руки та пальців, травми голови, синці та ножове поранення сідниць. З часу подій його допитали лише раз у травні 2014р. На час виходу звіту, у розслідуванні справи Михайла не було жодного прогресу.

ПРОБЛЕМНІ ТА ЗАТЯГНУТІ РОЗСЛІДУВАННЯ

Обіцянки української влади ефективно розслідувати всі порушення прав людини, скоєні під час протестів на Євромайдані, і притягти винних у порушеннях прав людини до відповідальності, можна тільки вітати. Проте, низка чинників сприяла затримці у реалізації цієї обіцянки, що фактично позбавило жертв та їх родичів права на справедливість.

БРАК КООРДИНАЦІЇ

До офіційних установ України, які відповідають за розслідування, належать: Генеральна прокуратура, Міністерство внутрішніх справ і Служба безпеки України (СБУ). На всі три установи були покладені очікування продемонструвати прогрес у боротьбі з успадкованими порушеннями прав людини під час Євромайдану. Тим не менше, їх зусилля протягом декількох місяців після тих подій, мабуть, були ускладнені через відсутність ефективної координації і плутанину, викликану дублюванням повноважень і конкуруючими повноваженнями.

Генеральна прокуратура, як правило, відповідає за розслідування найбільш тяжких злочинів, тому вона відіграє провідну роль у розслідуванні подій на Євромайдані. Однак, є певні категорії тяжких злочинів – особливо ті, що пов'язані з державною безпекою – розслідування яких є прерогативою служби безпеки (СБУ). Тому, СБУ має провідну роль у розслідуванні звинувачень проти членів колишнього політичного керівництва та високопоставлених посадовців у зраді.

Міністерство внутрішніх справ (міліція), у свою чергу, має юрисдикцію щодо розслідування менш тяжких злочинів, а також ряд слідчих функцій щодо злочинів, розслідуваних представниками Генеральної прокуратури, таких як забезпечення недоторканності місця злочину та збір первинних доказів, у тому числі показів свідків (дізнання)¹¹. Прокурори, з якими спілкувались представники Amnesty International, наголошували на регулярній відсутності співпраці з боку міліції щодо звинувачень проти їхніх співробітників. Генеральна прокуратура повністю покладається на Міністерство внутрішніх справ та СБУ в оперативному супроводі слідчої діяльності – функціях, які вимагають повноважень та змоги брати участь у таємному та явному зборі розвідувальної інформації, обшуках та затриманні і припровадженні ключових підозрюваних для допитів. Ця діяльність, за словами високопосадовців Генеральної прокуратури, також затьмарена недостатньою співпрацею, супротивом та обструкцією з боку двох інших правоохоронних відомств¹².

У грудні 2014, після визнання відсутності прогресу у розслідуванні, у Генеральній прокуратурі було створене Управління спеціальних розслідувань. Воно налічує близько 50 співробітників, в основному досвідчених слідчих, у тому числі представники Міністерства внутрішніх справ та СБУ. Слідчі працюють у двох командах: одна займається подіями на Євромайдані, інша – звинуваченнями у зловживанні владою з боку колишнього політичного керівництва України. Є також аналітичний підрозділ, на який покладено функції зіставлення, координування та структуризації даних, отриманих від команд слідчих. До їх обов'язків також входить підтримка міжвідомчої координації розслідувань.

Ще рано оцінювати, повною мірою, чи приведе діяльність Управління до більш оперативного та ретельного розслідування, ніж проведено досі. Однак, існують побоювання, що його ефективність буде залежати від готовності двох інших відомств, СБУ та Міністерства внутрішніх справ, до співпраці; минулий досвід співпраці, у кращому випадку, неоднозначний.

¹¹ Кримінальний процесуальний кодекс України, Статті 101 – 109

¹²Сергій Горбатюк, інтерв'ю з Amnesty International 17 січня 2015.

БРАК СПРОМОЖНОСТІ

Система кримінального правосуддя постраждала від браку спроможності провести необхідне розслідування подій на Євромайдані. «В Україні ще ніколи не проводилося розслідування такого масштабу»¹³, сказав Amnesty International новопризначений голова Управління спеціальних розслідувань – Сергій Горбатюк.

На цей момент розслідування страждало від відсутності слідчих з необхідними навичками та досвідом обробки великого обсягу матеріалів для всебічного розслідування більш ніж 100 вбивств та справ сотень інших постраждалих від порушень прав людини з боку представників правоохоронних органів. Слідчі стверджують, що їх було завалено паперовою роботою, а кожен запит до інших державних відомств потребує роботи над новими документами.

Всі правоохоронні відомства, що працюють над справами Євромайдану, повинні надсилати офіційні запити для здійснення слідчих дій – такі як ордери на обшук, накладання арешту на майно, визначення прав власності тощо до Печерського районного суду у місті Києві, що є єдиним районним судом в Україні, який має територіальну юрисдикцію щодо справ Євромайдану. У суду не вистачає ресурсів для опрацювання великого обсягу запитів, що призводить до затримок¹⁴.

Розслідування також було серйозно ускладнене затримками, викликаними відсутністю адекватної судово-медичної експертизи. Amnesty International отримала інформацію про те, що брак персоналу та застаріле обладнання були ключовими факторами, що стримували обробку великої кількості запитів слідчих. Наприклад, аналіз великого об'єму відео- та фото- доказів подій на Євромайдані затримується через брак відповідних спеціалістів¹⁵.

НЕСПРОМОЖНІСТЬ ЗБЕРЕГТИ КЛЮЧОВІ ДОКАЗИ

Багато матеріальних доказів, які могли б допомогти у розслідуванні вбивств були втрачені під час подій на Євромайдані, а також протягом наступних місяців. Неспроможність зберегти ключові докази була ускладнена ще й тим, що розслідування не було розпочато негайно. Amnesty International не має відомостей про будь-які дієві спроби забезпечити недоторканність місця події злочину для розслідування протягом тижнів після закінчення протестів. Насправді, протягом місяців, намети та барикади, зведені протестуючими на Майдані Незалежності, залишалися на місці, багато з них займали колишні протестуючі. Місце стало «живим меморіалом», і матеріальні докази були безповоротно втрачені або скомпрометовані.

Працівники слідчих органів розповіли Amnesty International, що понад 90% критичних документальних доказів таких, як карти, документи, що відносяться до розгортання міліції та інших сил, а також відомості видачі зброї представникам силових відомств були знищені одразу ж після подій на Євромайдані посадовцями, які намагалися уникнути відповідальності за свої дії. Amnesty International не має змоги підтвердити такі заяви. Попри це, необхідні докази могли б та повинні були б бути отримані шляхом оперативного опитування жертв та свідків зловживань міліції. Як показує досвід жертв, описаний раніше, слідчі відомства вжили мінімальних, якщо такі були, заходів для збору свідчень жертв.

ВІДМОВА ПОСАДОВЦІВ СПІВПРАЦЮВАТИ ЗІ СЛІДСТВОМ

Складнощі у ідентифікації підозрюваних та опитуванні свідків з працівників правоохоронних відомств тривають.

Працівники Беркуту розцінюються демонстрантами як головні порушники прав мирних протестуючих. Спецпідрозділ було розпущено невдовзі після того, як президент Янукович покинув

¹³Сергій Горбатюк, інтерв'ю з Amnesty International 17 січня 2015.

¹⁴Інтерв'ю Amnesty International з Сергієм Горбатюком Київ, січень 2015.

¹⁵Інтерв'ю Amnesty International з Сергієм Горбатюком Київ, січень 2015.

країну і багато працівників «Беркуту» втекли до Росії та окупованого Росією Криму¹⁶. Це неодноразово озвучувалося новою українською владою як одна з основних перешкод для кримінального переслідування винних, хоча Беркут складав лише меншу частину сил, розгорнутих для стримування протестів. Більш того, крім цього об'єктивного ускладнення, слідчі зіткнулися зі спротивом зсередини системи та відмовою силових відомств співпрацювати з розслідуванням.

Слідчі з Генеральної прокуратури зіткнулися з перешкодами у допиті працівників правоохоронних структур, викликаних у якості свідків: вони або не реагують на повістки, або свідчать, що нічого не пам'ятають про ті події. Хоча свідків можна примусово привести на допит, слідчі з Генеральної прокуратури покладаються на Міністерство внутрішніх справ та СБУ в питанні забезпечення приводу за повістками. На практиці, за словами високопоставленого слідчого, опитаного Amnesty International, запити доставити для допиту ключового свідка з правоохоронних відомств часто ігноруються цими відомствами на тій підставі, що цей працівник перебуває у відпустці, або направлений на схід України з силами, що борються проти проросійських сепаратистів¹⁷.

¹⁶<http://lenta.ru/news/2014/05/30/berkut/>

¹⁷Інтерв'ю AmnestyInternational з Сергієм Горбатюком Київ, січень 2015.

ВИСНОВКИ

Через рік після завершення протестів на Євромайдані, справедливість для жертв міліцейських зловживань залишається недосяжною. Люди, чиї справи описані у цьому документі, отримали мало або взагалі не отримали жодної інформації щодо прогресу розслідування у їхніх справах. До деяких слідчі органи навіть не зверталися з метою отримання свідчень, а у деяких випадках докази судово-медичної експертизи їх травм є недостатніми, або неіснуючими і вже можуть бути недоступні після тривалого часу.

Це лише декілька справ, але вони не відрізняються від сотень інших. Сотні, а можливо й тисячі людей постраждали від свавілля правоохоронних органів під час Євромайдану та сподівалися на справедливість після його закінчення. Потерпілі не знають, коли, і чи взагалі, відповідальні за скоєння злочинів під час протестів на Євромайдані будуть ідентифіковані та притягнуті до відповідальності. Така ситуація не просто продовжує їхні моральні страждання, а й не дає їм можливості отримати компенсацію. Вона також позбавляє їх та українське суспільство можливості дізнатися правду про насильство, скоєне під час протестів. Додатково, виникає ризик, що великі прогалини у системі кримінального правосуддя, які активно використовувалися до цього попередньою владою, продовжать існувати і за нової влади.

Численні помилки органів влади усіх рівнів призвели до такого поводження з потерпілими, що повністю суперечить міжнародним стандартам. Amnesty International закликає український уряд вжити невідкладних та рішучих заходів для забезпечення правосуддя, відновлення довіри до судової системи та зміцнення віри у верховенство права в Україні.

Недоліки та помилки розслідувань, що мали місце після закінчення Євромайдану, знову викрили існуючі в системі прогалини. До того ж, вони довели її нездатність забезпечити проведення оперативного, ефективного, об'єктивного розслідування зловживань співробітників міліції та інших правоохоронних органів. Опір з боку самої системи та очевидний конфлікт інтересів між вищезгаданими органами, недостатня кількість ресурсів та відповідної кваліфікації, існуюча конкуренція повноважень та компетенцій між щонайменш трьома установами демонструє багаторічні структурні проблеми, які створюють фундамент для безкарності.

Для подолання такої ситуації, українська влада повинна зробити необхідні законодавчі, політичні та практичні кроки для створення ефективного механізму розслідувань наведених прикладів зловживань владою, при цьому забезпечивши такі основні критерії як незалежність, об'єктивність, ретельність, оперативність, кваліфікованість, участь потерпілих та громадський контроль.¹⁸

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Amnesty International закликає владу України:

виконати міжнародні зобов'язання України та провести адекватне, ретельне, об'єктивне, незалежне розслідування всіх випадків незаконного застосування сили співробітниками правоохоронних органів під час протестів на Євромайдані;

надати потерпілим та їхнім адвокатам регулярну, своєчасну та істотну інформацію щодо стану розслідування, а також гарантувати відкритість результатів розслідування для громадськості, з метою відновлення впевненості суспільства у верховенстві права та довіри до установ відповідальних за його дотримання;

забезпечити усіх потерпілих від незаконного застосування сили співробітниками правоохоронних органів відшкодуванням зі сторони держави, що включає реституцію, задовільну та відповідну грошову компенсацію, належне медичне обслуговування та, за потребою, реабілітацію, розкриття правди стосовно подій, що відбулися, а також гарантувати вищезгаданого що такі випадки не повторяться в майбутньому;

¹⁸Критерії ефективного розслідування, які викладені в директивах Ради Європи. Для детальної інформації зверніться до Еріка Сванідзе (Eric Svanidze), *Ефективне розслідування жорстокого поводження. Положення щодо європейських стандартів*, Голова директорату з юридичних питань та прав людини, Рада Європи, 2009, доступно з <http://www.coe.int/t/dgi/hr-natimplement/publi/materials/1121.pdf>.

Зробити необхідні законодавчі, політичні та практичні кроки з метою негайного створення ефективного механізму розслідування зловживань співробітників міліції та правоохоронних органів, при цьому забезпечивши такі основні критерії як незалежність, об'єктивність, ретельність, оперативність, кваліфікованість, участь потерпілих та громадський контроль.

А також:

Організувати міжвідомчу координацію та забезпечити співпрацю між установами, відповідальними за розслідування зловживань, скоєних під час протестів на Євромайдані;

Забезпечити необхідні додаткові ресурси та кваліфіковані кадри для розслідувань, що тривають.

Amnesty International закликає міжнародних партнерів України:

Надати технічну, експертну та іншу допомогу слідчим органам України для сприяння проведенню оперативного, об'єктивного, ретельного та ефективного розслідування усіх випадків незаконного застосування сили співробітниками правоохоронних органів під час протестів на Євромайдані;

Порушувати, за будь-якої слушної нагоди, на багатосторонніх та двосторонніх форумах, питання щодо забезпечення проведення оперативного, об'єктивного, ретельного та ефективного розслідування усіх випадків незаконного застосування сили співробітниками правоохоронних органів під час протестів на Євромайдані.